

נושא הלימוד : חשיבות לימוד אמונה

מקורות :

1. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יז עמוד א

מרגלא בפומיה דרבי מאיר: גמור בכל לבבך ובכל נפשך לדעת את דרכי ולשקוד על דלתי תורתך, נצור תורתך בלבבך ונגד עיניך תהיה יראתי, שמור פיך מכל חטא וטהר וקדש עצמך מכל אשמה ועון, ואני אהיה עמך בכל מקום.

מהרש"א חידושי אגדות מסכת ברכות דף יז עמוד א

גמור בכל לבבך כו'. הכוונה בזה כמ"ש הפלוסופים האלהיים דחייב כל אדם להשכיל בידיעת מציאותו ואחדותו ויכלתו וידיעת דרכיו כו' ית' ב"ה כפי יד שכלו של אדם אך ע"פ אמונתנו והתורה וכל מה שנראה לו בשכלו שהוא נגד תורתנו הקדושה לא יאמין בו ויתלה הדבר בקט שכלו וז"ש ר"מ גמור בכל לבבך כו' לדעת דרכי ה' אשר ממנו תמצא מופת למציאותו ואחדותו ויכלתו שהוא ודאי דבר גדול כי גם זה האיש משה רבינו בקש על זה הודיעני נא את דרךך

2. רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק א

יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון, והוא ממציא כל נמצא, וכל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמתת המצאו. ואם יעלה על הדעת שהוא אינו מצוי אין דבר אחר יכול להמצאות. ואם יעלה על הדעת שאין כל הנמצאים מלבדו מצויים הוא לבדו יהיה מצוי, ולא יבטל הוא לבטולם, שכל הנמצאים צריכין לו והוא ברוך הוא אינו צריך להם ולא לאחד מהם, לפיכך אין אמתתו כאמתת אחד מהם. הוא שהנביא אומר וה' אלהים אמת, הוא לבדו האמת ואין לאחר אמת כאמתתו, והוא שהתורה אומרת אין עוד מלבדו, כלומר אין שם מצוי אמת מלבדו כמותו. המצוי הזה הוא אלהי העולם אדון כל הארץ, והוא המנהיג הגלגל בכח שאין לו קץ ותכלית, בכח שאין לו הפסק, שהגלגל סובב תמיד ואי אפשר שיסוב בלא מסבב, והוא ברוך הוא המסבב אותו בלא יד ובלא גוף. וידיעת דבר זה מצות עשה שנאמר אנכי ה' אלהיך, וכל המעלה על דעתו שיש שם אלוה אחר חוץ מזה, עובר בלא תעשה שנאמר לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, וכופר בעיקר שזהו העיקר הגדול שהכל תלוי בו.

אלוה זה אחד הוא ואינו שנים ולא יתר על שנים, אלא אחד, שאין כיחודו אחד מן האחדים הנמצאים בעולם, לא אחד כמין שהוא כולל אחדים הרבה, ולא אחד כגוף שהוא נחלק למחלקות ולקצוות, אלא יחוד שאין יחוד אחר כמותו בעולם, אילו היו אלוהות הרבה היו גופין וגויות, מפני שאין הנמנים השוין במציאותן נפרדין זה מזה אלא במאורעין שיארעו בגופות והגויות, ואילו היה היוצר גוף וגוייה היה לו קץ ותכלית שאי אפשר להיות גוף שאין לו קץ, וכל שיש לגופו קץ ותכלית יש לכחו קץ וסוף, ואלהינו ברוך שמו הואיל וכחו אין לו קץ ואינו פוסק שהרי הגלגל סובב תמיד, אין כחו כח גוף, והואיל ואינו גוף לא יארעו לו מאורעות הגופות כדי שיהא נחלק ונפרד מאחר, לפיכך אי אפשר שיהיה אלא אחד, וידיעת דבר זה מצות עשה שנאמר ה' אלהינו ה' אחד. הרי מפורש בתורה ובנביאים שאין הקב"ה גוף וגוייה שנאמר כי ה' אלהיכם הוא אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת, והגוף לא יהיה בשני מקומות, ונאמר כי לא ראיתם כל תמונה, ונאמר ואל מי תדמינו ואשׁוה, ואילו היה גוף היה דומה לשאר גופים. אם כן מהו זה שכתוב בתורה ותחת רגליו, כתובים באצבע אלהים, יד ה', עיני ה', אזני ה', וכיוצא בדברים האלו, הכל לפי דעתן של בני אדם הוא שאינן מכירין אלא הגופות ודברה תורה כלשון בני אדם, והכל כנויים הן, שנאמר אם שנותי ברק חרבי, וכי חרב יש לו ובחרב הוא הורג אלא משל והכל משל, ראיה לדבר שנביא אחד אומר שראה הקב"ה לבושיה כתלג חיור, ואחד ראהו חמוץ בגדים מבצרה, משה רבינו עצמו ראהו על הים כגבור עושה מלחמה, ובסיני כשליח צבור עטוף,

לומר שאין לו דמות וצורה אלא הכל במראה הנבואה ובמחזה, ואמתת הדבר אין דעתו של אדם מבין ולא יכולה להשיג ולחקר, וזה שאמר הכתוב החקר אלוה תמצא אם עד תכלית שדי תמצא. מהו זה שביקש משה רבינו להשיג כשאמר הראני נא את כבודך, ביקש לידע אמיתת המצאו של הקדוש ב"ה עד שיהיה ידוע בלבו כמו ידיעת אחד מן האנשים שראה פניו ונחקה צורתו בלבו שנמצא אותו האיש נפרד בדעתו משאר האנשים, כך ביקש משה רבינו להיות מציאות הקב"ה נפרדת בלבו משאר הנמצאים עד שידע אמתת המצאו כאשר היא, והשיבו ברוך הוא שאין כח בדעת האדם החי שהוא מחובר מגוף ונפש להשיג אמיתת דבר זה על בוריו, והודיעו ברוך הוא מה שלא ידע אדם לפניו ולא ידע לאחריו, עד שהשיג מאמיתת המצאו דבר שנפרד הקב"ה בדעתו משאר הנמצאים, כמו שיפרד אחד מן האנשים שראה אחוריו והשיג כל גופו ומלבושו בדעתו משאר גופי האנשים, ועל דבר זה רמז הכתוב ואמר וראית את אחורי ופני לא יראו.

וכיון שנתברר שאינו גוף וגוייה יתברר שלא יארע לו אחד ממאורעות הגופות, לא חיבור ולא פירוד, לא מקום ולא מדה, לא עליה ולא ירידה, ולא ימין ולא שמאל, ולא פנים ולא אחור, ולא ישיבה ולא עמידה, ואינו מצוי בזמן עד שיהיה לו ראשית ואחרית ומנין שנים, ואינו משתנה שאין לו דבר שיגרום לו שינוי, ואין לו לא מות ולא חיים כחיי הגוף החי, ולא סכלות ולא חכמה כחכמת האיש החכם, לא שינה ולא הקיצה, ולא כעס ולא שחוק ולא שמחה ולא עצבות, ולא שתיקה ולא דבור כדבור בני אדם, וכך אמרו חכמים אין למעלה לא ישיבה ולא עמידה ולא עורף ולא עיפוי. והואיל והדבר כן הוא, כל הדברים הללו וכיוצא בהן שנאמרו בתורה ובדברי נביאים הכל משל ומליצה הן, כמו שנאמר יושב בשמים ישחק, כעסוני בהבליהם, כאשר שש ה' וכיוצא בהן, על הכל אמרו חכמים דברה תורה כלשון בני אדם, וכן הוא אומר האותי הם מכעיסים, הרי הוא אומר אני ה' לא שנית, ואילו היה פעמים כועס ופעמים שמח היה משתנה, וכל הדברים האלו אינן מצויין אלא לגופים האפלים השפלים שוכני בתי חומר אשר בעפר יסודם אבל הוא ברוך הוא יתברך ויתרומם על כל זה.

רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ב

האל הנכבד והנורא הזה מצוה לאהבו וליראה אותו שנאמר ואהבת את ה' אלהיך, ונאמר את ה' אלהיך תירא.

והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו, בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאווה תאוה גדולה לידע השם הגדול כמו שאמר דוד צמאה נפשי לאלהים לאל חי, וכשמחשב בדברים האלו עצמן מיד הוא נרתע לאחוריו ויפחד וידע שהוא בריה קטנה שפלה אפלה עומדת בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות, כמו שאמר דוד כי אראה שמך מעשה אצבעותיך מה אנוש כי תזכרנו, ולפי הדברים האלו אני מבאר כללים גדולים ממעשה רבון העולמים כדי שיהיו פתח למבין לאהוב את השם, כמו שאמרו חכמים בענין אהבה שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם.

3. פירוש המשנה לרמב"ם מסכת ברכות פרק ט משנה ז

אלא שדרכי תמיד בכל מקום שיש איזה רמז בעיני אמונה אבאר משהו, כי חשוב אצלי להסביר יסוד מהיסודות יותר מכל דבר אחר שאני מלמד.

4. רמב"ן בראשית הקדמה

בראשית. משה רבינו כתב הספר הזה עם התורה כולה מפיו של הקב"ה והקורב שכתב זה בהר סיני כי שם נא' לו עלה אלי ההרה והיה שם ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם כי לוחות האבן יכלול הלוחות והמכתב כלומר עשרת הדברות והמצוה מספר המצוות כולן עשה ולא תעשה א"כ התורה יכלול הספורים מתחילת בראשית כי הוא מורה אנשים בדרך בענין האמונה.

5. אבן עזרא שמות פרק לא פסוק יח

כי יחשבו כי המעשה העיקר. ואינו, רק הלבב והמעשה, והלבב והלשון להרגיל. וכן כתוב בפיו ובלבבך לעשותו (דבר' ל, יד). וקדמונינו אמרו: רחמנא לבא בעי. ושרש כל המצוות עד שיאהב את

השם בכל נפשו וידבק בו, וזה לא יהיה שלם אם לא יכיר מעשה השם בעליונים ובשפלים וידע דרכיו. וכנה אמר הנביא, כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי (ירמ' ט, כג), אז יתברר לו, כי השם עושה חסד משפט וצדקה בארץ.

6. ספר חובות הלבבות הקדמה

והשערים שפתחם הבורא לדעת תורתו ודתו הם שלשה: האחד מהם השכל הניצל מכל פגע, והב' ספר תורתו הנתונה למשה נביאו, והג' הקבלות שקבלנו מקדמונינו, שקבלו מן הנביאים עליהם השלום, וכבר הקדים לבארם הרב הגדול רבנו סעדיה ז"ל במה שיש בו די. אך חכמת התורה מתחלקת לב' חלקים: האחד מהם לדעת חובות האברים והיא החכמה הנראית, והשני לדעת חובות הלבבות והם המצפונים והיא החכמה הצפונה, חובות האברים יחלקו לב' חלקים: האחד מהם מצוות שמחייב בהם השכל אפילו אם לא חייבה בהן התורה, והחלק השני מצוות השמע, שאין השכל מחייב בהם ולא דוחה אותם, כאיסור בשר וחלב ושעטם וכלאים והדומה להם ממה שנעלמה ממנו עילת איסורם ועילת חיוב מה שנתחייבנו מהן. אך חובות הלבבות כל שרשיהן הן מן השכל, כאשר אבאר בעזרת השם. וכל המצוות הן נחלקות למ"ע ולמצוות לא תעשה. ואין אנו צריכין לבאר את זה במצוות האברים מפני שהם ידועות לכל. אבל אני זוכר ממצוות עשה וממצוות לא תעשה שבחובות הלבבות מה שיזדמן לי, כדי שיהיה דמיון למה שלא אזכור מהם בעזה"י. וממצוות עשה שבחובות הלבבות, שנאמין כי יש לעולם בורא בראו מאין ושאין כמוהו, ושנקבל עלינו יחודו ושנעבדהו בלבנו ושנתבונן בפלאי יצירותיו, כדי שיהיו לנו לאות עליו ושנבטח בו ושנכנע מפניו ושנירא אותו ונפחד ונבוש מהשקיפו על נגלותינו ונסתרותינו ושנכסוף לרצונו וניחד מעשינו לשמו ושנאהב את אוהביו, כדי להתקרב אליו ונשנא את שונאיו והדומה לזה ממה שאינו נראה מן האברים.

אך הלאוין שבחובות הלבבות, מהם הפך כל אלו, וגם מהם שלא נחמוד ולא נקום ולא נטור את בני עמנו, כדכתיב לא תקום ולא תטור, ומהם שלא נהרהר בעבירות ולא נתאוום ולא נסכים לעשותם, ומה שדומה לזה במה שהוא במצפון האדם ולא ישקיף עליו זולתי הבורא, כדכתיב אני ה' חוקר לב בוחן כליות, וכתיב נר אלהים נשמת אדם חופש כל חדרי בטן.

ומפני שחכמת המצוות שבתורה על שני ענינים: הא' מהם גלוי והשני נסתר, עיינתי בספרי הקדמונים, שהיו אחרי אנשי התלמוד, אשר חברו בעניני המצוות חבורים רבים, לעמוד מהם על חכמת הענין הנסתר, וראיתי כי כל מה שכווננו לפרש ולבאר איננו יוצא מא' משלשה ענינים: הא' מהם לפרש ספר התורה והנביאים וזה על שני דרכים: או לבאר פירוש המלות והענינים, כמו שעשה רבינו סעדיה ז"ל ברוב ספרי המקרא, או לבאר עניני הלשון והדקדוק והשמוש לכל עבריו וצדדיו ולתקן מלותיו, כספרי בן גאנח, מה שיש בו די, ובעלי המסורת ומי שנהג מנהגם. והענין השני לחבר עניני המצוות על דרך קצרה או כולן, כספר רב חפץ בן יצליח ז"ל, או מה שאנו חייבים בהן בזמן הזה כהלכות פסוקות וגדולות והדומה להם, או חלק מחלקיהן כספרי קצת הגאונים בשאלות ותשובות במצוות הגוף ופסקי דינין. והענין הג' לישב עניני התורה בלבבנו בדרכי הראיות ותשובות אפיקורסים, כספר האמונות והדעות, ספר שרשי הדת וספר המקמץ והדומה להם. וחקרתי עליהם ולא מצאתי בהם ספר מיוחד בחכמת המצפון. וראיתי החכמה הזאת, שהיא חכמת חובות הלבבות, שהניחוה ולא חברוה בספר, שיהיה כולל שרשיה, ושהיא כארץ עזובה ולא סדרוה בחבור שיקיף את כל פרקיה, ותמהתי על זה תימה גדולה, עד שאמרתי בלבי, שמא המין הזה מן המצוות, אין אנחנו חייבין בו מן התורה אלא שחיובו מדרך המוסר להורות הדרך הנכונה והישרה וכמוהו כמו התוספות, שהם רשות שאין אנחנו נתבעין בהם ולא נענשים, אם נתעלם מהם, ועל כן הניחו הקדמונים לחברה בספר, עד שחפשתי על חובות הלבבות מן השכל ומן הכתוב ומן הקבלה, אם אנחנו חייבים בהם אם לאו, ומצאתים, שהם יסודי כל המצוות, ואם יארע בהם שום הפסד, לא תתכן לנו מצוה ממצוות האברים.

מן השכל, שאמרתי, כי כבר נתברר לנו, כי האדם מחובר מנפש וגוף ושניהם מטובות הבורא עלינו: האחד נראה, והשני אינו נראה. ואנחנו חייבים לעבוד אותו בעבור זה עבודה גלויה ועבודה צפונה. הגלויה, חובות האברים, כמו התפלה וצום והצדקה, ולמוד תורה ולמדה, ועשות סוכה ולולב וציצית ומזוזה ומעקה, והדומה להם, ממה שיגמר מעשהו על ידי חושי האדם הנראים. אך העבודה הצפונה היא חובות הלבבות, כגון שנייחד האל בלבותינו, ושנאמין בו ובתורתו, ושנקבל עבודתו ונירא אותו ונכנע מפניו ונבוש ממנו, ונאהב אותו ונבטח בו ונמסור נפשותינו אליו, ושנפרוש מאשר ישנא ושנייחד

כ

מעשינו לשמו ושנתבונן בטובותיו והדומה לזה ממה שיוגמר במחשבת הלב ובמצפון מבלי אברי הגוף הנראים ממנו.

יודעתי דעת ברורה, כי חובות האברים לא תשלמנה לנו כי אם ברצון הלב וחפץ הנפש לעשותם ותאות לבנו לפעול אותם. ואם יעלה במחשבתנו, שאין לבותינו חייבין לבחור בעבודת השם ולחפוף בה, יסתלק מעל אברינו חיוב המצוות שאנו חייבין בהם, מפני שאין מעשה נשלם מבלי חפץ הנפש בו. וכיון שנתברר, כי הבורא חייב את אברינו במצוותיו, לא היה נכון להניח נפשנו ולבנו, שהם מבחר חלקי עצמנו, שלא יחייבם בעבודתו כפי יכלתם, מפני שבהם גמר העבודה. ועל כן נתחייבנו בחובות גלוינו ומצפונינו, כדי שתהיה עבודתנו שלמה וגמורה וכוללת מצפונינו וגלוינו לבורא יתברך.

וכאשר התברר לי חיובם מדרך השכל, אמרתי בלבי, שמא הענין הזה אינו כתוב בספר תורתנו, וע"כ הניחו לחברו בספר, שירנו אותו ויראנו ענינו, עד אשר בקשתיו בספר התורה ומצאתיו שנזכר בו פעמים רבות, כמו שנאמר ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך, ואמר לאהבה את ה' אלהיך לשמוע בקולו ולדבקה בו, ואמר לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם, ואמר אחרי ה' אלהיכם תלכו ואתו תיראו, ואמר ואהבת לרעך כמוך, ואמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה, ואמר ואהבתם את הגר וגו'. והיראה והאהבה מחובות הלבבות. ואמר בלאוין שבהן לא תחמד אשת רעך ולא תתאוה וגו' לא תקום ולא תטור לא תשנא את אחיך בלבבך וגומר ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך ורבים כאלה. ואח"כ השיב את כל העבודה אל הלב ואל הלשון, כמו שנאמר כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום וגו' לא בשמים היא וגו' ולא מעבר לים היא וגו' כי קרוב אליך הדבר מאד בפיו ובלבבך לעשותו. ובשאר ספרי הנביאים האריכו בענין והשיבו אותו בכמה מקומות, ואיני צריך להביאם, מפני שהם רבים וידועים.

וכאשר התברר לי חיוב מצוות הלבבות מן התורה, כאשר התברר מן השכל, חפשתי עליו בדברי רז"ל, ומצאתיו יותר מפורש בדבריהם ממה שהוא מפורש בספרים ומן השכל, קצתו בכלל, כמו שאמרו: רחמנא לבא בעי ואמרו: לבא ועינא תרי סרסורי דחטאה נינהו, וקצתו בפרט, במסכת אבות שאין צרך להאריך בזכרו. ומצאתי הרבה ממנו במדותיהם ובמנהגיהם המקובלים מהם, כשהיו נשאלים על עניניהם, במה הארכת ימים. וראיתי מצד הכתוב עוד במכה נפש בשגגה, שאינו חייב מיתה ומי שהוא שוגג במצוות, אשר לא תעשינה, שהיו חייבים עליהם במזיד אחת מד' מיתות ב"ד או כרת, שאינו חייב עליהם אלא חטאת או אשם. וכל זה ראייה, כי העיקר בחיוב העונש אינו אלא עד שיהיו הלב והגוף משתתפין במעשה, הלב בכונתו והגוף בתנועתו. וכן אמרו במי שעשה מצוה ולא נתכוין לעשותה לשם שמים, שאינו מקבל עליה שכר. וכיון שקוטב המעשה ועמודו בנויים על כונת הלב ומצפון, ראוייה שתהא חכמת מצוות הלב קודמת בטבע לחכמת מצוות האברים.

וכאשר נתברר לי חיוב החכמה הצפונה מן השכל והכתוב והקבלה, אמרתי, שמא המין הזה מן המצוות, אין אנו חייבין בו בכל עת ובכל מקום כשמטה וכיובל וכקרבות. וכאשר עיינתי, מצאתי, שאנו חייבין בו תמיד כל ימינו, בלי הפסק ושאין לנו שום טענה בהנחתו, כמו יחוד אלהינו בלבבנו ועבדו במצפונינו וליראה ולאהבה אותו ושנסכוף לעשות המצוות, שאנחנו חייבין בהן, כמו שאמר הכתוב אחלי יכונן דרכי לשמור חקיך, ושנבטח בו ושנמסור נפשותינו אליו, כמו שנא' בטחו בו בכל עת עם שפכו לפניו, לבבכם וגו', ולהסיר השנאה והקנאה מלבבנו ושנפרוש ממותרי עיני העולם שטורדין אותנו מעבודת השם, כי כל זה אנו חייבין בו תמיד בכל עת ובכל מקום ובכל שעה ובכל רגע ועל כל ענין, בעוד שכלנו ונשמתנו בנו. והדומה לזה, עבד שצוהו רבו לעשות שתי מלאכות, האחת בביתו והשנית בשדה, כמו עבודת האדמה, ולעיין בה בעתים ידועות ובשדות ידועות, אם יעברו העתים ההם או אם לא ימצא לעשות מפני דבר שימנענו, יסתלק מעליו חיוב המעשה חוץ לביתו. אבל המעשה שצוהו לעשות בביתו אינו מסתלק מעליו כל ימי עמדו בו ועבדו את אדוניו, כשלא ימנענו מונע ולא יטרדהו טורד, וחיוב המעשה תמיד עליו כשיפנה. וכן מצוות הלב, שאנו חייבין בהן, אין לנו טענה בהן ולא טורד מהן, אלא אהבת העולם, ושאין אנחנו מבינים ענין בוראנו, כמו שנאמר והיה כנור ונבל תוף וחליל ויין משתיהם ואת פועל ה' לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו.

ואמרתי, שמא המין הזה מן המצוות אינו מתילד למצוות רבות, ועל כן הניחו אותם ולא חברו בהם ספר מיוחד, וכאשר חקרתני על מספרם ופרקיהם, מצאתים לרוב מאד בהתילדם, עד שחשבתני, כי מה שאמר דוד ע"ה לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד, אמרו על מצוות הלבבות, כי מצוות האברים יש להם מספר ידוע, כמו תרי"ג מצוות, אך מצוות הלבבות רבות מאד, עד כי אין לתולדותיהן מספר.

ואמרתי עוד, שמא הם כל כך מבוארות וידועות לכל, וכל בני אדם דבקים בהם, עד שלא נצטרכו לחבר בספר, ועיינתי מנהגי בני אדם ברוב הדורות הנזכרים בספרים, ומצאתים רחוקים מן המין הזה מן המצוות, אלא הזריזים הפרושים בהם, כפי הנזכר עליהם, אך השאר, כמה היו צריכין להעיר ולהורות אותם, וכ"ש רוב אנשי זמננו זה, אשר זלזלו בחכמת רב מצוות האברים ועשיתן, כ"ש במצוות הלבבות. ואשר ידבנו לבו מהם לעיין בחכמת התורה הוא מתכוין רק לדבר, שיקרא בו חכם אצל עמי הארץ ושיתואר במדע אצל הגדולים המדומים, ויט מדרך התורה אל מה שלא יקנהו מעלה יתירה ולא ינקהו ממכשול בנפשו, ושאם לא היה יודעו, לא היה נענש עליו. והניח לעיין בשרשי דתו ויסודי תורתו, אשר לא היה לו להתעלם מהם ולהניחם ושלא יוכל לקיים מצוות, אם לא ידעם ויעשם, כמו אמונת היחוד, אם אנחנו חייבים לעיין בו מצד שכלנו או אם יספיק לנו, אם נדעהו מצד הקבלה, שנאמר שאלהינו אחד, כאשר יאמרו הפתאים מבלי אות ומופת, או אם אנחנו חייבים לחקור על ענין האחד האמת והאחד העובר להבדיל הענין הזה אצלנו משאר עניני האחדים הנמצאים, אם לא. והענין הזה, אין המאמין רשאי, שלא ידענו, שהתורה הזוהרה עליו דכתיב וידעת היום והשבות אל וגו', וכן שאר מצוות הלבבות שזכרנו ושאנו עתידים לזכור, אשר לא תגמר אמונת המאמין, אם לא ידעם ויעשם, והיא החכמה הצפונה, אשר היא אור הלבבות ונוגה הנפשות, ועליה אמר הכתוב הן אמת חפצת בטוחות ובסתום חכמה תודיעני. ואמרו על א' מהחכמים, כי היה יושב עם בני אדם עד חצי היום וכשהיה מתיחד עם חבריו, היה אומר: הבו האור הצפון, רצונו לאמר חכמת הלבבות. ונשאל אחד מן החכמים על שאלה נכרית מענין דין הגרושין, והשיב את שואלו: אתה האיש השואל על מה שלא יזיקנו, אם לא ידענו, הידעת כל מה שאתה חייב לדעתו מן המצוות, אשר אינך רשאי להתעלם מהם ואין ראוי לך לפשוט בהם, עד שנפנית לחשוב בשאלות נכריות, אשר לא תקנה בידיעתן מעלה יתירה בתורתך ואמונתך, ולא תתקן בה מעוות במדות נפשך. והנה אני נשבע, כי מחמש ושלישים שנה אני מתעסק במה שצריך לי ממצוות תורתך, ואתה יודע רוב טרחי בעיון ורב הספרים אצלי, ולא פנית לבי למה שפנית לבך לשאול עליו. והאריך להוכיחו ולביישו על זה. וחכם אחר אמר: למדתי לברר מעשי חמש ועשרים שנה. ואמר חכם אחר: יש מן החכמה מה שהוא צפון בלבבות החכמים כמטמון הנסתר, אשר אם יסתירוהו, לא ישיגנו אדם, וכאשר יגלוהו, לא יעלם מאדם יושר אמריהם בו, וזה כמו שאמר הכתוב מים עמוקים עצה בלב איש ואיש תבונה ידלנה, רצה לומר, כי החכמה תקועה בתולדות האדם וטבעו ובכח הכרתו, כמים הטמונים בלב הארץ. והנבון המשכיל ישתדל לחקור על מה שיש בכחו ובמצפונו מן החכמה לגלותו ולהראותו וישאבנה מלבו, כאשר יחקר על המים אשר במעמקי הארץ. ואני שאלתי אחד מהנחשבים מחכמי התורה במקצת מה שזכרתי לך בחכמת המצפון והשיב אותי, כי הקבלה תעמוד במקום העיון בזה ובמה שדומה לו. אמרתי לו: אין זה ראוי אלא למי שאין בו יכולת לעיין, מפני מעוט הכרתו ורוחק הבנתו, כנשים וכקטנים וחסרי הדעת מן האנשים, אך מי שבכח שכלו והכרתו לעמוד על ברור מה שקבל, ועכבוהו מלעיין בו בשכלו העצלות והקלות במצוות האל ובתורתו, הוא נענש על זה ואשם על אשר התעלם ממנו. וזה הדבר דומה לעבד, שצוהו המלך לקבל ממון מעבדי מלכותו ושימנה המעות וישקלם וירצם, והיה העבד פקח בכל אשר צוהו המלך. ויתחכמו לו עבדי המלכות לפייסו בדברים, עד אשר האמין בהם והביאו הממון אליו ואמרו לו, כי הוא שלם במינו ובמשקלו ובמרצהו, והאמין להם והתעצל לעמוד על ברור דבריהם והקל במצות המלך. וכאשר הגיע הדבר אל המלך, צוה להביא הממון לפניו. וכאשר שאל אותו על משקלו ומינו, לא יכול להשיב על הדבר, וחייבו המלך על אשר הקל במצותו וסמך על דברי עבדיו בדבר שהיה יכול לעמוד עליו, אפילו אם ימצא הממון כדבריהם. ואלו לא היה בקי בענין, לא היה מתחייב על אשר סמך עליהם. וכן אתה, אם לא היית יכול להגיע אל ענין זה מדרך שכלך, כמו עילות מצוות השמע, היתה נראית טענתך טענה, בעמך מחקור עליו. וכן, אם היתה דעתך קצרה והכרתך חלושה מהשיג אליו, לא היית נענש על פשיעתך, ותהיה כנשים וכקטנים, אשר הוא בידיהם דרך קבלה. אבל, אם אתה איש דעת ותבונה, שתוכל לעמוד בהם על ברור מה שקבלת מהחכמים בשם הנביאים משרשי הדת וקוטבי המעשים, אתה מצווה להשתמש בהם, עד שתעמוד על הענין ויתברר לך מדרך הקבלה והשכל יחד.

7. אוצרות הראי"ה / מאמרי סוד / ג. מאמר על פנימיות התורה / ו.

כמה גדולה היא הצרה שהדברים הגדולים התיישנו אצלנו עד אשר לא נאבה לפנות להם. חושבים אנו כאילו כבר מלאנו את תפקידם, מפני שנאמרו מפי גדולים מאות שנים לפני זה. שמענו מפי קדמונים שתכלית הכל היא השגת ד' יתברך לפי כח האדם, שמענו, והאומרים גדולים הם באמת, וגדולים הם

לנו. אבל מה אנו עושים? וכי צעדנו לבוא למדה זו? וכי מחפשים אנו עצות לבוא להשגת ד' יתברך כפי היכולת שיש לנו? האם עוסקים אנו בחיוב הנמרץ לפי זה להגדיל את היכולת? לא נוכל לחשות ולא נחשה, שמים וארץ נרעיש, וחכמת האמונה מוכרחת היא לשוב להיות נלמדת בישראל, בהרחבה ובקביעות, בשמחה ובטהרה, כימי עולם וכשנים קדמוניות.

8. אוצרות הראי"ה / מאמרי סוד / ג. מאמר על פנימיות התורה / ה.

איך אפשר שיהיה כבוד הדת, התורה, והעבודה במעמדו, כל זמן שאיננו חסים על כבוד שמים, כל זמן שאין אנו משתדלים שהענין של הכרת אלקות יתעלה בקרבנו ויצא מכלל רגש דמיוני קל ורפוף עד לידי דעה אדירה חיה ותתקרב למדרגה העליונה, לצורת האמת שבה, וממילא תרומם את כל התלוי בה, התורה כולה וכל המצוות כולן, המעשיות והמחשביות שכולן תלויות בהכרת האלקות החתומה בכנסת ישראל, וממנה על הכל.

9. עין איה / ברכות א / פרק ראשון-מאימתי / הקדמה

והנה שרשי אגדות חז"ל המה פתוחים, על חלק המוסרי שבתורה, על החלק של האמונות והדעות וכל המושגים הרוחניים. חלק הלימוד הזה היה צריך חיזוק בכל דור ודור, עוד יותר מחלק הלימוד של חלק התורה המעשית. וכל גדולי הדורות מעולם העירו את לב חכמי ישראל העוסקים בתורה, לשום לב אל החלק הרוחני שבתורה, אל חכמת המוסר, הדיעות וחובות הלבבות שבה, שבכללה? היא אצורה באוצר חיים של דברי חז"ל באגדות, אשר להרחיב דבריהם הטהורים ולהתיר מסגרותיהם בדרך הפירוש וביותר בדרך הביאור, צריך עבודה גדולה ומתמדת. עבודה שתהיה קולעת אל המטרה שעליה נבנו יסודי האגדות, לא תוכל לצאת אל הפועל כ"א (כשתבא) [כשתהי'] עבודת האגדה ג'כ נעבדת אצלנו, כאותו הערך עצמו שנעבדה ושתעבד ההלכה בחסדי השם ית' אשר הבטיחנו שלא תשכח תורה מפי זרענו כשלא יהיו עניני הדרוש והאגדות נמסרים רק לבעלי דעה קלושה להיות לעסק בהם, כ"א גם אליהם יקבצו לעדרים רועי ישראל הגבורים, להגדיל גם את תורת האגדה ולהאדירה, להרחיב תורת המוסר וחובת הלב לכל מקצועותיה, ע"י בינה במקרא במקורו ובאגדות חז"ל בעומק הגיון. "לגרס אינש והדר לסבר" הוא כלל גדול לנו בכל הלימודים, ומי שהחזיק בו במקצע ההלכה גדל ויהי לברכה. וכן הדבר נחוץ להיות ג'כ בחלק האגדה, באמונות ודיעות, לא נוכל בשום אופן לקוות שיצמחו לנו ספרים טובים חדשים בעניני עומקי ההגדה והמוסר, כל זמן שכל ספרי המוסר, הדיעות וחובות הלב, אשר נכתבו בנו מידי גדולי וחסידים דורות רבים, המה מונחים בקרן זוית. וחזון לא נפרץ הוא לראות אנשים שידם רב להם בכל מקצע שבתורה בהלכה, ולא ידעו כלל מה הרה והגה הלב הישראלי, בענין הפרטים הרבים של המדות והמוסר, האמונות והדיעות, שהם שרשי התורה ויסודותיה, ואם יתנדב איש לקרא באיזה ספר מוסר, יקראהו קריאת עראי או רק למטרת ההתרגשות והשגת יתרון בתיקון נטיית הלב לשעתו. אבל התורה, תורת המוסר והאגדה, שהיא רחבה ועמוקה, וא"א שתהי' מבונה ומשוכללת כראוי כ"א כשתקדים לה בקיאות הגונה בכל הספרים היקרים, שהם לנו למורשה מגדולי הדורות במוסר במדות ובדיעות ואמונות, וכל הסעיפים הרבים הנלוים עליהם, התורה הזאת היא מונחת כאבן שאין לה הופכים. וכח המנהג פועל כ"כ, אפילו על היחידים, שאם יתעורר איש מתופסי התורה לקחת מועד להגדיל קנינו במוסר ועמקי מדות ודיעות ויסודי האגדות, יגפהו לבבו שהוא מתבטל מן התורה, מה שהוא ללא אמת וצדק, כי גם תורות חובות הלב וחלק המוסרי שבתורה תורה שלמה היא. אמת הדבר, כשיוקחו אלה הענינים הצחים בדרך רגש (ות) דמיוני לבדו, אפילו אם יביאו תועלת לתורה ולתעודה, לתיקון מדות ותיקון מעשים, לא נוכל להכניסו בכלל דברי תורה. ערך תפילה והתעוררות תשובה נוכל לתן לדבר, אבל לא עסק תורה שהוא יסודו של עולם. אבל כאשר נבא לעסוק בחלק האגדות והדיעות שהם אחוזים זה בזה, כאשר עשו רבותינו הראשונים חכמי המדרש מחז"ל, והגאונים כרס"ג הרמב"ם וכל חכמי המוסר וחכמי הקבלה, שכולם שמו להם את החלק העיוני שבתורה לעסק, לקנות בו בקיאות ואח"כ חריפות ודרכי חידוש והרחבה, ודאי נדע שהננו עוסקים גם באותן השעות, שתהינה לנו מיוחדות לחלקי האגדות, בתורה שלמה, שרבה מאד תועלתה לבנות את הנהרסות ולגדור את הפרצות בעמנו.

היורש הציור והחוקר למיאז אמת

1. פשוט - קשה הרבה היום - ואך אפשר לא ללמוד אמת?
וכי יש אדם שאינו צריך להבין לו בקנה עולם כדורה, על בעולם ובחיים,
על שמעויות ופולחן, ומה ופגיו ומה נקולו קעולם, וזמנה יש בעולם יוצר,
ואך ציור להבוגם אליו וכו' וכו'. בעצם אין מי שאין לו בקנה עולם, השאלה היא רק
אם הוא קנה אותה מנסתה שלו, מקניאה דפגול-כנה, או שהוא קנה א-
בקנה עולמו ממקשה של הורה - ששבו ללימוד אמת!

2. שבו לימוד אמת, בצל-אלקים שבו לציור ולקח מלימוד החובה, יש זמורה - אולי
מנה (התלך בבשטה) ויש דמורה נשמה באוריתא (התלך היותי, גררה יעל גזוב וצב
סמי מנה) - ולמה יוצר תלך בה משם תלך הורה, ואברהם "האמנה והנצח
הם שני החובה ויסודותי" - ע' קרובה לצדן איה. (מקור ע' 1).

3. ור' קמ"י בקרנה גולה חקירה, חובה החיוב ללימוד עם מן השל, מן השל ומן "הקלה
ע"ט בקריו (מקור ע' 2), ומשית דדיו להמא והלך הם מנהם אקרו באצמ,
וקוצאי טא יעלה על הצל-אצנה רפ-אם באצמ בקרונה איקיו וטא דאילו! אלא
יש מנה רדל-לשיווה לזמני קרוב-המא והלך, ואלך דמלל הועלה, פשטא
שאינן מנה דני כומל מנה הנה והלך דמעשה.

4. אמת דאמ-לימוד אמת אין רק אמצעי-קרו-השל, כי אמ "ועל-הכל
היא הש-השל דכו כה אצמ" (ע' הידוך יעל ע' 3), בצל-אלקים הוא
פיה-הצפנה קר, וקה-עלם בעולם נאמר "ומלמא הארל בצל דכמי
ליא מנסים". יע' דמש' האכן עשה זמל לא, ים (מעל ע' 4) וכו'
המנהם דכמה כל יא. על דדיו באמא "משלל דקמיה צימ, אמנו דל דקק
וכל נפוך לצל-אם צימי... ע"ט (מקור ע' 5). ואכל שבו היסוד לזמל
הימיהם לכויה דסול עס דכה: "וקר דע"י ללמוד ע"ק מע"ת דג-ומאמה יוגל מל
אלש אלמכרו"

5. וצפ"ט כלה הידוך של מעצ בעלם, האמת והחומר וקוצאי מעצ ס האיה
והשלל שלן הוא לפי כומל וצוק הושגים של צל-אלקים, וכי לרומם דמשה
בצל-אלקים דלסו הערובה הוועדה דיהם בעולם על מנה דלסו מנהם
המושגים האלפיים לזמל, והפיהם אל ס בחיים אל בצל-אלקים א-
(ע' מקנה-6, 7, 8 דהימד-אין עב).

דיוקן הצורך והחובה ללימוד אחרים

1. פשוט - קשה הלא הלא - ואך אפס לא ללימוד אחרים?
וכי יש אדם שאינו צריך להביא לו בקנה יתם צדקה, על בעולם ובחיים,
על ששאלים ופולטים, ומה ופולטים ומה נקראו בעולם, ומה יש בעולם יצ
ואך צורך לכבדו אליו וכו' וכו'. בעצם אין מי שאין לו בקנה-עולם, השאלה היא רק
אם הוא קנה אדם מסוגל שלו, מקניאה דמיונה צדקה, או שיש קנה אדם
הבקנה עולמו מקניאה לו קנה - שצדק ללימוד אחרים!

2. שפתי ללימוד אחרים, בצד-אלקים צדקו דובאי חלק מלימוד החובה, יש דמיונה - אולי
מנה (החלק הבכור) ויש דמיונה (שגם באורח) (החלק היותר, דמיונה יתם אדם וכו'
סמוי מנה) - ולמה יצדק חלק זה שגם חלקי החובה, ואצדק "באחרונה ובפועל
הם שגם בחובה ויסודותיה!" - ע' דקדוקה לצדן איה. (מקנה ע' א)

3. ויהי קשה דקדוקה גדולה חקירה, האביה החיוב ללימוד זה מן השל, מן השל ומן הקנה
ע' דקדוקה (מקנה ע' 2), ומקניאה דמיונה שגם וחלק הם מקניאה אוקרי באדם,
ובדובאי שגם יעלה על הצדק - איצדק חלק - איצדוק וכו' דמיונה! אלא
יש מקנה גדול לשלוחים לצדק - קדוקה - גמ' וחלק, ואולי דמיונה הגדולה, פשוט
שאיצדוק נמנה - לפי כוחה ומעלה גמ' וחלק דמיונה.

4. אמנם האדם ללימוד אחרים אינו רק אמצעי לקדוקה השל, כי אדם "גמ' השל
היא השל - גמ' לפי כח האדם" (ע' דקדוקה יתם ע' 4), בצד-אלקים הוא
פשוט - הצדקה קדוקה, וקנה-עולם נאדם "ומאדם האדם צדק אדם כחיים
לפי מקניאה". יתם דמיונה באדם גמ' לא, יתם (מקנה ע' 5) וכו'
המקנה דקדוקה של יתם. על צדקו האדם "שגם דמיונה צדק, גמ' דם לדק
וכח נכח לצדק - אדם צדק... ע' (מקנה ע' 4). ואם שצדקו היסוד לשל
היגמ' דקדוקה קדוקה וכו' דקדוקה: "יך דמיונה ללימוד אחרים דקדוקה וכו' וכו' וכו'
אדם אמצעו"

5. וצדקו כח דקדוקה של אמצע העולם, האחרונה והאחר ודובאי אמצע של האדם
והמקנה שלן הוא לפי כוחה וצדקו הנשגים של צדק-אלקים, וכי לרומם אדם ממש
צדק אלקים צדקו הצדוקה המועילה דמיונה בעולם על מנה - דמיונה ממש -
המוצאים האמצעיים שגם - ופשוט אדם שבתחיים על צדק-אלקים אדם -
(ע' מקניאה 6, 7, 8 דמיונה - צדקו ע' 6)